

УДК 159.9.019.4 – 053.4 – 056

Олена Мамічева, доктор психологічних наук, професор
Елліна Панасенко, доктор педагогічних наук, доцент
Христина Бурцева, магістрант Державного вищого навчального закладу
“Донбаський державний педагогічний університет”

ДО ПРОБЛЕМИ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито зміст поняття “діти з порушеннями психофізичного розвитку”, охарактеризовано види порушень розвитку дітей з психофізичними вадами, представлено проблеми розвитку для всіх категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Виокремлено медико-біологічний чинник як деструктивний фактор розвитку поведінки дитини-дошкільника. Визначено прояви поведінки дітей дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: поведінка, дитина дошкільного віку, психофізичний розвиток, види порушень психофізичного розвитку, класифікація, поведінка дитини з особливими потребами.

Лит. 10.

Елена Мамичева, доктор психологических наук, профессор
Эллина Панасенко, доктор педагогических наук, доцент
Кристина Бурцева, магистрант Государственного высшего учебного заведения
“Донбасский государственный педагогический университет”

К ПРОБЛЕМЕ ПОВЕДЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ПСИХОФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье раскрыто содержание понятия “дети с нарушениями психофизического развития”, охарактеризованы виды нарушений развития детей с психофизическими недостатками, представлены проблемы развития для всех категорий детей с нарушениями психофизического развития. Выделен медико-биологический фактор как деструктивный фактор развития поведения ребенка-дошкольника. Определены проявления поведения детей дошкольного возраста с нарушениями психофизического развития.

Ключевые слова: поведение, ребенок дошкольного возраста, психофизическое развитие, виды нарушений психофизического развития, классификация, поведение ребенка с особыми потребностями.

Olena Mamicheva, Ph.D.(Psychology), Prof.
Ellina Panasenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
Chrystyna Burtseva, Master Student of State Higher Educational Institution
“Donbass State Pedagogical University”

THE PROBLEM OF PRESCHOOL CHILDREN BEHAVIOR WITH VIOLATION OF PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT

The article deals with the meaning of concepts “children with violation of psychophysical development”, types of violations of children’s development with mental and physical drawbacks are characterized, problems of development for all categories of children with psychophysical development impaired are presented. Medical and biological factor as a destructive factor of the development of preschooler behavior is allocated. Behaviors manifestations of preschool children with psychophysical development impaired are defined.

Keywords: behavior, child of preschool age, psychophysical development, types of psychophysical development violations, classification, behavior of a child with special needs.

Постановка проблеми. Нині в Україні відбуваються докорінні зміни в системі освіти, що пов’язані із розумінням та забезпеченні якісного навчання та виховання дітей з особливими потребами. Сучасні педагоги та психологи розробляють й упроваджують новітні освітні технології, в основу яких покладено принцип урахування інтересів таких дітей. Провідними принципами міжнародних

стандартів є право дітей з особливими потребами на інтеграцію в суспільство, основою якої є забезпечення державою права отримати таким дітям доступну та якісну освіту.

Прогресивною тенденцією сьогодення є модернізація системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в Україні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, можливостей вільного

ДО ПРОБЛЕМИ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

вибору методів й форм навчання дітей з особливими потребами. Варто визначити основні принципи функціонування спеціальної освіти, а саме: забезпечення природного процесу соціалізації дитини, взаємодія сім'ї, освітніх закладів та суспільства, розроблення та упровадження інноваційних технологій спеціальної освіти для дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення батькам таких дітей можливості вибору форм і видів освіти тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Зарубіжні й вітчизняні науковці (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Мамайчук, М. Малофєєв, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна, Л. Шипіцина, Н. Шматко та ін.) у дослідженнях щодо проблеми навчання й виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку підкреслюють значущість психолого-педагогічного супроводу та висококваліфікованого надання корекційної допомоги дітям з вадами. Особливо цінним у контексті досліджуваної проблеми є науковий доробок А. Колупаєвої [4].

У спеціальній педагогічній та психологічній науці питання навчання, виховання та розвитку дітей з психофізичними вадами розглянуто у наукових студіях М. Безруких, О. Гонєєва, С. Єфімової, Г. Кумаріної, Н. Ліфінцевої, В. Петрової та ін.

Мета статті. Вивчення та аналіз теоретичних аспектів проблеми поведінки дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні винятково важливого значення набуває навчання й виховання дітей дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку в коригувальних групах при масових дошкільних дитячих закладах. Зважаючи на тему дослідження, необхідно докладніше проаналізувати проблему порушення психофізичного розвитку. Діти з вадами психофізичного розвитку – це діти, які мають суттєві відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими або набутими дефектами, і потребують спеціальних умов навчання й виховання [1]. Проте не кожна дитина з проблемами здоров'я чи порушеннями фізичного і (або) психічного розвитку вважається аномальною, а лише та, вади якої відображаються на усьому розвитку дитини і перешкоджають засвоєнню культурного досвіду, традиційної освіти у звичайних умовах життя й виховання.

Відомий науковець В. Лебединський визначив шість основних видів порушень психічного розвитку у дітей, а саме: 1) незворотне психічне

недорозвинення (олігофренія), 2) затриманий психічний розвиток, 3) пошкоджений психічний розвиток – деменція (наявність попереднього періоду нормального психічного розвитку), 4) дефіцитарний розвиток (в умовах порушень зору, слуху, соматичної патології), 5) спотворений психічний розвиток (ранній дитячий аутизм), 6) дисгармонійний психічний розвиток (психопатії) [6].

Дітей з порушеннями психофізичного розвитку поділяють на декілька категорій. У науковій літературі існують різні класифікації. Метод класифікації у філософському словнику потрактовано як особливий метод застосування логічної операції поділу певного поняття, що представляє собою деяку сукупність компонентів [9]. Вивчення психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що на сьогоденному етапі розвитку корекційної педагогіки є різні підходи до розподілу дітей з вадами психофізичного розвитку на певні групи.

Науковці Т. Власова та М. Певзнер [2] розробили таку класифікацію: діти з відхиленнями у розвитку, пов'язаними із органічними порушеннями ЦНС; діти з відхиленнями в розвитку, пов'язаними із функціональною незрілістю ЦНС; діти з відхиленнями, пов'язаними із деприваційними ситуаціями.

Деяко іншукласифікацію запропонували В. Лапшин та Б. Пузанов [5]: діти з сенсорними порушеннями (зору та слуху); діти з інтелектуальними порушеннями (розумова відсталість та затримка психічного розвитку); діти з порушеннями мовлення, діти з комплексними, комбінованими порушеннями; діти з викривленим (дисгармонійним) розвитком.

Видатні вітчизняні науковці В. Коберник та В. Синьов [7] розробили класифікацію із виокремленням таких груп: діти зі стійкими порушеннями слухової функції (глухі, слабочуючі, пізньооглухі); діти з порушеннями зору (сліпі, слабобачучі); діти зі стійкими порушеннями інтелектуального розвитку на основі органічного ураження ЦНС; діти з тяжкими мовленнєвими порушеннями; діти з комплексними розладами; діти з порушеннями опорно-рухового апарату; діти із затримкою психічного розвитку; діти з психопатичними формами поведінки.

У міжнародній класифікації психічних та поведінкових розладів (МКХ – 10) виокремлено такі групи: розумова відсталість; порушення психічного розвитку; поведінкові та емоційні розлади, що починаються в дитячому і підлітковому віці; розлади поведінки; змішані розлади поведінки та емоцій; емоційні розлади,

ДО ПРОБЛЕМИ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

специфічні для дитячого віку; порушення соціальних функцій; тикозні розлади; інші поведінкові та емоційні розлади, що починаються в дитячому та підлітковому віці [8].

У дітей всіх означених категорій виявляються певні труднощі й проблеми розвитку, що обумовлені характером і ступенем виразності наявних відхилень, умовами соціально-педагогічного оточення дитини на ранніх етапах її розвитку. Науковці О. Венгер, Н. Назарова, О. Стребелева визначили низку проблем розвитку для всіх категорій дітей з психофізичними вадами, як-от: соціальна дезадаптованість дитини; уповільнене й обмежене сприймання; недоліки розвитку моторики; вади мовленнєвого розвитку; недоліки розвитку мисленнєвої діяльності; недостатня у порівнянні із звичайними дітьми пізнавальна активність; прогалини у знаннях і уявленнях про навколишній світ, міжособистісні стосунки; недоліки у розвитку особистості (невпевненість у собі, невиправдана залежність від оточуючих, низька комунікабельність, егоїзм, песимізм, занижена або завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою тощо).

Ці особливості призводять до суттєвої затримки розвитку психічних новоутворень на кожному віковому етапі і якісній своєрідності становлення особистості дитини дошкільного віку. Означені недоліки можуть проявлятися у дошкільників неоднаковою мірою та у різних комбінаціях.

Вікові особливості дітей дошкільного віку, що виявляються в емоційності, залежності від дорослих, наслідувальності, відіграють як позитивну, так і негативну роль у розвитку дитини залежно від умов її життя та виховання. Відомий науковець Л. Виготський зазначав, що в цьому віці виникають внутрішні "етичні інстанції", які починають визначати вчинки старшого дошкільника [3].

Серед деструктивних факторів, що негативно впливають на розвиток поведінки дитини-дошкільника, варто передусім визначити медико-біологічний чинник. Поведінка дітей дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку характеризується такими проявами: виражена психомоторна розгальмованість, труднощі вироблення у дитини гальмових реакцій і заборон, адекватних віку форм поведінки, а також труднощі організації поведінки у межах рухливих ігор; застосування дитиною брехні, примітивних вигадок, які вона використовує для найлегшого виходу із утруднень і конфліктних ситуацій; підвищена сприйнятливості неправильних форм

поведінки, які відображають реакції імітації відхилень у поведінці; інфантильні істероїдні прояви з руховими розрядами, голосним наполегливим плачем і криком; імпульсивність поведінки, емоційна зарядженість, запальність, які призводять до сварок і бійок, що виникають з будь-якого приводу; реакція впертої непокори і негативізму з озлобленістю, агресією у відповідь на покарання, зауваження, заборону, енурез, анкорез, втечі, як реакція активного протесту та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що найчастішими і значними в плані дошкільної дезадаптації виділяються три клініко-патологічні варіанти афективної сфери: з перевагою явищ психічної неврівноваженості; з перевагою явищ афективної збудливості; з перевагою розгальмованості потягів. Порушення поведінки у дітей дошкільного віку можуть бути пов'язані з низкою психологічних захворювань. Психопатоподібна поведінка може спостерігатись при шизофренії, епілепсії, енурезах, інших захворюваннях нервової системи. І саме діти з затримкою психічного розвитку потребують особливої уваги педагогів, психологів, лікарів.

Видатний науковець Д. Ельконін наголошував, що затримка психічного розвитку виникає на основі певних недоліків у функціонуванні центральної нервової системи внаслідок якогось хворобливого її подразнення. Затримка психічного розвитку виявляється у дітей, які мають погані умови дошкільного виховання. Практика показує, що значна частина дітей із затримкою психічного розвитку виховується в сім'ях алкоголіків [10].

Отже, діти із затримкою психічного розвитку мають низку особливостей, що відрізняють їх від дітей з нормальним розвитком. Передусім у таких дошкільників спостерігається слабка емоційна стійкість, порушення самоконтролю у всіх видах діяльності, агресивність поведінки і його провокуючий характер, труднощі пристосування до дитячого колективу під час гри і занять, метушливість, часто зміна настрою, невпевненість, відчуття страху, фамільярність по відношенню до дорослого. У дошкільників із затримкою психічного розвитку відзначається велика кількість реакцій, спрямованих проти волі батьків, часта відсутність правильного розуміння своєї соціальної ролі і положення, недостатня диференціація осіб і речей, яскраво виражені труднощі в розрізненні найважливіших рис міжособистісних відносин. Все це свідчить про недорозвинення у дітей даної категорії соціальної зрілості.

Одним з діагностичних ознак затримки

**ДО ПРОБЛЕМИ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ
З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

психічного розвитку у дітей даної групи виступає несформованість ігрової діяльності. У дітей виявляються несформованими всі компоненти сюжетно-рольової гри: сюжет гри зазвичай не виходить за межі побутової тематики; зміст ігор, способи спілкування і дії і самі ігрові ролі бідні. Діапазон моральних норм і правил спілкування, відбиваний дітьми в іграх, дуже невеликий, бідний за змістом, а отже, недостатній у плані підготовки їх до навчання в школі.

Висновки. Переживання комплексу неповноцінності, притаманне дітям з вадами у психофізичному розвитку, з одного боку, та упереджене ставлення щодо них соціального оточення – з іншого, негативно позначається як на розвитку особистості, так і на формуванні поведінки дошкільника. Тому питання психологічного та соціально-психологічного супроводу при організації навчання та виховання таких дітей є одним з першочергових в сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні.

1. Бородулина С.Ю. *Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников* / С.Ю. Бородулина. – Ростов н/Д Феникс, 2004. – 352 с.

2. Власова Т.А. *О детях с отклонениями в*

развитии / Т.А. Власова, М.С. Певзнер. – М.: Просвещение, 1973. – 176 с.

3. *Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т.* / Л.С. Выготский / под ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 5. *Основы дефектологии.* – 368 с.

4. Колупаєва А.А. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: монографія.* – К.: Педагогічна думка, 2007. – 457 с.

5. Лапишин В.А. *Основы дефектологии: учеб. пособ. для студ. пед. ин-в* / В.А. Лапишин, Б.П. Пузанов. – М.: Просвещение, 1991. – 143 с.

6. Лебединский В.В. *Нарушения психического развития в детском возрасте: учеб. пособ. для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений.* – М.: Издательский центр “Академия”, 2003. – 144 с.

7. Синьов В.М. *Основы дефектологии: навч. посіб.* / В.М. Синьов, Г.М. Коберник. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с.

8. *Українське видання: Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я. Десятий перегляд.* – К.: “Здоров'я”, 2001. – Т. 3. – 817 с.

9. *Философский словарь* / под ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.

10. Эльконин Д.Б. *Детская психология* / Д.Б. Эльконин. – М.: Просвещение, 1960. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015

*“Щоненьким прутиком
З вербовим коти́ком
Себе вітаємо
Легеньким доти́ком...
Радісну вістку
Собі говоримо,
Що день великий
Не поза горами,
Що вже за тиждень
Буде Великдень”.*

*Марія Хоросницька
“Вербна неділя”*

